

підкріплення формуються потрібні паттерни, а при допомозі отрицательного підкріплення искореняються шкідливі і не потрібні.

2. Тренінг як репетиторство, в результаті якого відбувається формування і відпрацювання умінь і навичок професійного спеціаліста.

3. Тренінг як форма наставництва, метою якого є навчання, передусім передача знань, а також розвиток певних умінь і навичок.

4. Тренінг як розвиток суб'єктності, передбачаючий створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними способів рішення професійних проблем.

Концепції розподілені в списку за ступенем зменшення рівня маніпулятивності тренера і зростання відповідальності за відбуваюче на тренінгу і усвідомленості учасників групи.

Різне розуміння сутності тренінгу знаходить своє відображення в різноманітності названь спеціаліста, який веде тренінг: ведучий, керівник, директор групи, тренер, експерт, фасилітатор і др. Розуміється, далеко не кожен проведений тренінг можна впевнено віднести до однієї з виділених концепцій, оскільки зазвичай перед тренінгом ставляться не одна, а декілька часткових завдань, рішення яких мають здійснюватися різними методами різних напрямків.

Крім того, слід підкреслити значущу роль особистості ведучого тренінгової групи, індивідуальний стиль і особливості, які можуть йти врозрив з концепцією того напрямку, в якому він працює, і мають більше значення, ніж застосовувані ним методики і прийоми. Вправи і прийоми, характерні для різних концепцій тренінгу, є не більше ніж інструментом, результатом застосування якого залежить не стільки від якості цього інструмента, скільки від особистості працюючого з ним спеціаліста і групи, з якою він працює, тобто учасників тренінгового процесу.

За думкою авторів, найбільш підходящими для застосування в навчальному процесі є концепції тренінгу як форми наставництва і розвитку суб'єктності, які дозволяють тренеру передати існуючі у нього знання і зацікавити студента, а студенту розвинути свої професійні компетенції при вирішенні проблем на тренінгу. В той же час, застосування цих концепцій дозволяє направляти студентів при вирішенні поставлених завдань, здійснювати контроль рівня засвоєння знань, а також відпрацювання умінь і навичок.

Таким чином, правильно спланована і ефективно реалізована програма тренінгу студентів дозволяє сформувати не тільки професійні компетенції спеціаліста, але й розвиває комунікабельність, здатність до саморозвитку, самонавчання. Аналіз концепцій тренінгів дозволив визначити, що для застосування в навчальному процесі актуально застосування сукупності концепцій тренінгу як форми наставництва і розвитку суб'єктності.

Література: 1. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. – Ленинград: Изд. ЛГУ, 1985. – 166 с. 2. Ситников А. П. Акмеологический тренинг: Теория. Методика. Психологии. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с. 3. Маринко Г. И. Управленческий консалтинг: Учебн. пособ. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 381 с. 4. Лапыгин Ю. Н. Основы управленческого консультирования: Учебн. пособ. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект, 2006. – 352 с. 5. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. – М.: Изд. "Ось-89", 1999. – 120 с. 6. Вачков И. В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе: Учебн. пособ. / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.

УДК 378.147:330.44

**Афанасьев М. В.
Чумак Г. М.**

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ "УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ"

The structure of forming subject competences on the base of which the subject competences for the discipline "Management of expenditures" are formed is suggested in the article. On the base of formed competences the substantial plan for lectures and practice studies is given.

Підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем не тільки для України, але й для всього світового співтовариства. Вирішення цієї проблеми пов'язане з переосмисленням мети й результату освіти і, як наслідок, з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу. Сформований на цій основі компетентнісний підхід в освіті розглядається в контексті Болонського процесу та дає змогу сформувати не тільки предметні компетенції, а й розвинути інтелектуальні, емоційні та моральні складові.

Аналіз літератури з проблем використання компетентнісного підходу в освіті, а саме праць Н. Хомського [1], Дж. Равен [2], Н. В. Кузьміної [3], А. К. Маркова [4], Г. Е. Беліцької [5], Л. І. Берестової [6], В. І. Байденко [7], А. В. Хутірського [8], Н. А. Гришанова [9], Л. Н. Боголюбова [10], В. А. Болотова [11], Н. А. Селезньова [12] й багатьох інших, показує всю багатомірність і неоднозначність трактування як самих понять компетенція, компетентність, так і заснованого на них компетентнісного підходу. Унаслідок цього на сьогоднішній момент не йдеться про швидке та повсемісне впровадження компетентнісного підходу в українську систему освіти. Варто порушити питання про середньострокову (3 – 5 років) перспективу, пов'язану з проведенням необхідних досліджень і розробок. Інакше кажучи, необхідно продовжити широке, системне вивчення цього питання.

Необхідно відзначити, що дослідники як в світі, так і в Україні починають не тільки досліджувати сутність та поняття "компетенції" та класифікувати їх, виділяючи від 3-х до 40 видів, але й будувати навчання таким чином, щоб їх формування було кінцевим результатом навчання (Н. В. Кузьміна [3], А. К. Маркова [4], Л. А. Петровська [13]).

Більшість вчених погоджуються з виділенням в широкому змісті трьох видів компетентності [14]:

компетентності, що відносяться до самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності (когнітивні);

компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми (особистісні);

компетентності, що відносяться до діяльності людини проявляються у всіх її типах і формах (професійні, складовою яких є предметні).

Метою цього дослідження є спроба сформулювати предметні компетенції, якими повинен оволодіти студент після вивчення дисципліни "Управління витратами".

Навчальна дисципліна "Управління витратами" є варіативною, викладається для студентів 5 курсу спеціальності "Економіка підприємства" протягом одного семестру.

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів системи компетенцій щодо управління витратами з метою оптимізації їх рівня та обґрунтування господарських рішень.

Об'єктом вивчення дисципліни "Управління витратами" є процес формування та управління витратами з метою підвищення ефективності діяльності підприємства.

Предметом навчальної дисципліни є принципи, форми і методи управління витратами.

З самого початку вивчення дисципліни кожен студент має бути ознайомлений з предметними компетенціями, які він може набути, з особистісними та когнітивними, які за допомогою дисципліни можуть бути подальшого розвитку, з програмою дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання навчальної роботи.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання навчальних модулів.

З метою кращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знаннями та навичками в галузі загальної економічної теорії, мікроекономіки, менеджменту, маркетингу, організації виробництва і праці, економічного аналізу, основ технології, фінансового менеджменту, вмінні простежувати вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на основні економічні показники роботи підприємства та їх фінансовий стан.

Формувати предметні компетенції пропонується відповідно до запропонованої структури (рисунок).

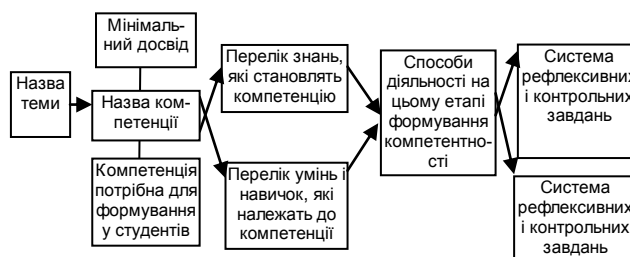

Рис. Структура формування предметних компетенцій

Таким чином, предметні компетенції, якими повинен оволодіти студент після вивчення дисципліни "Управління витратами", наведені в табл. 1.

Система рефлексивних і контрольних завдань розробляється під кожне "знання" та "вміння". Так, наприклад, для перевірки переліку знань розробляється збірник тестів, а для перевірки переліку вмінь – збірник практичних завдань. Завдання повинні бути розроблені різного рівня складності, враховувати вимоги "Європейської кваліфікаційної рамки для освіти протягом всього життя" [15].

Таблиця 1

Перелік предметних компетенцій, якими мають оволодіти випускники спеціальності "Економіка підприємства" освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" після вивчення навчальної дисципліни "Управління витратами"

№ теми	Мінімальний досвід	Компетенція, потрібна для формування у студентів	Перелік знань, які становлять компетенцію	Перелік вмінь та навичок, які належать до компетенції	Способи діяльності на цьому етапі формування компетентності
1	2	3	4	5	6
Модуль 1. Інструментарій управління витратами					
1	Загальне усвідомлення: понятійного апарату (витрати, собівартість) та об'єкта спеціальності	Вміння розподіляти витрати за різними класифікаціями дає змогу обґрунтувати прийняття управлінських рішень	1.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 1.2. Нормативна база, що регламентує засади формування витрат на підприємстві	1.1. Працювати з нормативною базою, що регулює витрати підприємства. 1.2. Визначити витрати залежно від певних класифікаційних ознак. 1.3. Застосовувати класифікації та групування витрат в системі управління витратами	1.1. Класифікують витрати відповідно до класифікації: за центрами відповідальності, за видами продукції, за єдністю складу, за видами витрат, за способами перенесення вартості на продукцію, за ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат, за календарними періодами, за доцільністю витрачання, за визначенням відношення до собівартості продукції. 1.2. Апетлюють нормативною базою, що регулює втрати на підприємстві: П(С)БУ №16, "Методичні рекомендації з обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості", "Методичні рекомендації оцінки впливу змін економічних факторів на собівартість виробництва продукції та на ефективність роботи підприємств"
2	Загальне усвідомлення структури та складу собівартості продукції та витрат операційної діяльності	Вміння обрахувати вартість окремих видів продукції	2.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 2.2. Нормативна база, що регламентує засади формування витрат на підприємстві. 2.3. Принципи та методи розподілу витрат. 2.4. Види та методи калькулювання продукції. 2.5. Методика складання калькуляції. 2.6. Особливості калькулювання певних видів продукції	2.1. Обрахувати прямі витрати. 2.2. Обрахувати та розподілити непрямі витрати. 2.3. Вибирати та застосовувати методи калькулювання в залежності від типу виробництва. 2.4. Застосовувати системи "стандарт-кост", "директ-кост" та нормативного обліку витрат. 2.5. Визначити собівартість на етапах розробки та освоєння нової продукції. 2.6. Калькулювати в комплексно-мисливому виробництві. 2.7. Визначити вартість супутньої продукції	2.1. Складають калькуляцію на основі прямих витрат. 2.2. Обирають метод розподілу непрямих витрат та складають калькуляцію. 2.3. Обирають метод калькулювання (позамовний, попередній, попроцесний) та складають калькуляцію залежно від типу виробництва. 2.4. Визначають собівартість у системах "стандарт-кост", "директ-кост" та нормативного обліку витрат. 2.5. Визначають собівартість для нової продукції методом питомих витрат, балансовим методом, кореляційним методом, агрегатним методом. 2.6. Розподіляють витрати за методом: виключення витрат, розподілу витрат, комбінованим – для визначення вартості кожного продукту в багатопродуктовому виробництві

1	2	3	4	5	6
					2.7. Визначають вартість супутньої продукції (за ціною її можливої реалізації за мінусом планової маси валового прибутку, на основі планової собівартості аналогічного основного продукту в інших виробництвах, комбінований метод)
3	Знати класифікацію витрат та вміння обраховувати змінні та постійні витрати	Вміння спрогнозувати, що трапиться з фінансовими результатами, якщо зміниться рівень діяльності або обсяг продажів	3.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 3.2. Принципи та методи розподілу витрат. 3.3. Методика проведення та область застосування CVP- аналізу	3.1. Визначати обсяг продажу, який забезпечує беззбитковість діяльності підприємства. 3.2. Визначати розмір прибутку за певний обсяг продажу. 3.3. Визначати вплив зміни суми витрат, обсягу реалізації та ціни на суму прибутку. 3.4. Визначати оптимальну структуру витрат	3.1. Розраховують постійні та змінні витрати. 3.2. Визначають та аналізують показники: операційний прибуток, маржинальний прибуток, операційний важіль, точка беззбитковості
Модуль 2. Управління витратами					
4	Знати методіку побудови системи управління взагалі та показники оцінки ефективності системи	Вміння розробити систему управління витратами дає змогу визначити проблемні місця в системі	4.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 4.2. Сутність, основні принципи та функції системи управління витратами. 4.3. Методика розробки та оцінки системи управління витратами	4.1. Розробляти систему управління витратами та дати пропозиції щодо ефективності її функціонування	4.1. Аналізують систему управління витратами використовуючи підсистему основних, специфічних та забезпечувальних функцій. 4.2. Оцінюють ефективність функціонування системи управління витратами
5	Знати об'єкт спеціальності, його організаційну структуру та організацію виробництва на цьому об'єкті	Вміння зв'язати діяльність кожного підрозділу з відповідальністю окремих осіб та оцінити результати кожного підрозділу і виявити їх внесок у результати діяльності підприємства	5.1. Необхідність та принципи виділення центрів відповідальності. 5.2. Методика розподілу витрат за місцем їх виникнення та центрами відповідальності. 5.3. Методика розподілу витрат допоміжних та обслуговуючих підрозділів між підрозділами основного виробництва. 5.4. Методика розробки системи стимулювання зниження витрат за центрами відповідальності	5.1. Розподіляти витрати за місцем їх виникнення та центром відповідальності. 5.2. Розподіляти витрати допоміжних та обслуговуючих підрозділів при використанні різних методів розподілу 5.3. Формувати систему стимулювання зниження витрат за центрами відповідальності	5.1. Розподіляють витрати між основними та обслуговуючими підрозділами методами: прямого розподілу, взаємних послуг, системи рівнянь, послідовного розподілу. 5.2. Аналізують місця виникнення витрат та центри відповідальності з метою зниження витрат
6	Знати методіку планування показників та орієнтуватися у фінансовій звітності підприємства і системно орієнтуватися в об'єкті спеціальності	Вміння планувати показники діяльності підприємства та складання бізнес плану	6.1. Нормативна база, що регламентує засади формування витрат на підприємстві. 6.2. Нормативна база, що регламентує методіку складання звітних документів (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів). 6.3. Принципи та методи розподілу витрат. 6.4. Методика складання бюджетів	6.1. Розробляти операційні і фінансові бюджети підприємства. 6.2. Оцінювати та контролювати бюджети	6.1. Складають та аналізують операційні (бюджет продажів, бюджет виробництва, бюджет витрачання основних матеріалів, бюджет придбання основних матеріалів, бюджет запасів, бюджет прямих витрат на оплату праці, бюджет виробничих накладних витрат, бюджет собівартості одиниці виготовленої продукції, бюджет собівартості реалізованої продукції, бюджет адміністративних та збутових витрат, бюджетний звіт про прибутки і збитки та ін.) та фінансові бюджети (запасів готової продукції, запасів сировини, дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, коштів) у натуральному і грошовому вимірах з різним рівнем деталізації з метою запобігання перевитрат
7	Системно орієнтуватися в первинних та звітних документах, нормативній базі, що регулює витрати підприємства, в діяльності об'єкта спеціальності	Вміння контролювати витрати, що дає змогу уникнути перевитрат та необґрунтованих витрат	7.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 7.2. Нормативна база, що регламентує засади формування витрат на підприємстві. 7.3. Методика розподілу витрат за місцем їх виникнення та центрами відповідальності. 7.4. Методика складання бюджетів. 7.5. Принципи та методи розподілу витрат	7.1. Здійснювати документальний контроль витрат (попередній контроль, оперативний (поточний) контроль, заключний (ретроспективний)). 7.2. Здійснювати фактичний контроль витрат	7.1. Здійснюють прийоми документального контролю витрат : формальну та арифметичну перевірку документів, нормативно-правову оцінку господарських рішень, вибіркові і суцільні спостереження, зустрічну перевірку документів, спосіб зворотного рахунку. 7.2. Здійснюють прийоми фактичного контролю витрат: інвентаризація, контрольні заміри робіт, вибіркові та суцільні спостереження, технологічний контроль (контрольні перевірки, контрольний запуск сировини та матеріалів у виробництво, хіміко-технологічний контроль), експертизи та експерименти

1	2	3	4	5	6
			7.6. Види та методи калькулювання продукції. 7.7. Методика складання калькуляції. 7.8. Особливості калькулювання певних видів продукції. 7.9. Методика проведення документального контролю витрат. 7.10. Методика проведення фактичного контролю витрат		7.3. Виявляють перевитрати. 7.4. Аналізують і систематизують причини, які призвели до перевитрат
8	Системно орієнтованість в діяльності об'єкта спеціальності та продукції, яка виготовляється	Вміння знизити та оптимізувати структуру витрат і, як наслідок, знизити вартість продукції	8.1. Класифікація витрат та її практичне значення. 8.2. Нормативна база, що регламентує засади формування витрат на підприємстві. 8.3. Методика розподілу витрат за місцем їх виникнення та центрами відповідальності. 8.4. Принципи та методи розподілу витрат. 8.5. Методика комплексного управління запасами. 8.6. Методика комплексного управління витратами. 8.7. Резерви зниження витрат	8.1. Розробляти заходи щодо ефективного використання запасів. 8.2. Застосовувати систему "якраз вчасно" (Just-in-time). 8.3. Використовувати метод ABC при управлінні запасами. 8.4. Оцінювати вплив методу обліку запасів на рівень собівартості та фінансовий результат діяльності підприємства. 8.5. Розраховувати оптимальний розмір замовлення (EP3). 8.6. Застосовувати комплексне управління витратами. 8.7. Вести пошук резервів зниження витрат	8.1. Обирають метод обліку запасів (за собівартістю перших надходжень, середньозваженої, нормативною собівартістю, ідентифікованою собівартістю, ціною продажу) враховуючи його вплив на собівартість продукції. 8.2. Оптиміально використовують ресурси, застосовуючи прийоми та процедури управління ("Just-in-time", ABC, EP3). 8.3. Оптимізують рівень витрат застосовуючи калькулювання витрат за час життєвого циклу продукту, цільове калькулювання, калькулювання витрат за системою кейзен, функціонально-вартісний аналіз. 8.4. Аналізують резерви зниження витрат
9	Системно орієнтованість в діяльності об'єкта спеціальності та продукції, яка виготовляється, і системно бачити весь спектр проблем, що виникають у процесі діяльності	Вміння вибирати та обґрунтовувати рішення в умовах альтернативності та невизначеності	9.1. Методика проведення диференціального аналізу релевантної інформації для прийняття управлінських рішень. 9.2. Фактори, що впливають на вибір за альтернативними варіантами. 9.3. Оптиміальне використання ресурсів при наявності одного і більше обмежень. 9.4. Фактори, що впливають на прийняття рішення в умовах ризику та невизначеності. 9.5. Особливості прийняття рішень у довгостроковому та короткостроковому періодах	9.1. Аналізувати релевантну інформацію. 9.2. Аналізувати та приймати рішення щодо вибору альтернативних варіантів. 9.3. Приймати рішення щодо оптимального використання ресурсів в умовах обмежень. 9.4. Приймати рішення в умовах ризику та невизначеності. 9.5. Ураховувати фактор часу при прийнятті рішення	9.1. Аналізують і вибирають альтернативні варіанти в короткостроковому періоді: рішення про спеціальне замовлення, рішення про купівлю будь-де чи виготовлення самостійно, рішення про ліквідацію або скорочення збиткового виду діяльності, рішення щодо розмірів партії виробництва продукції, рішення щодо вибору оптимальної технології виробництва. 9.2. Аналізують оптимальне використання ресурсів в умовах одного і більше обмежень (ранжування за показниками маржинального доходу на одиницю обмежувального чинника, розв'язання системи рівнянь з двома невідомими, графічний метод визначення оптимального співвідношення, метод лінійного програмування з використанням EOM). 9.3. Застосовують "дерево рішень" для прийняття рішення в умовах ризику та невизначеності. 9.4. Аналізують і вибирають альтернативні варіанти в довгостроковому періоді: інвестиційне рішення

На основі сформованих предметних компетенцій розробляється змістовний план проведення лекційних (табл. 2) та практичних (табл. 3) занять.

Таблиця 2

Змістовний план проведення лекційних занять

Назва теми	Перелік питань
1	2
Модуль 1. Інструментарій управління витратами	
Тема 1. Загальна характеристика витрат і собівартості продукції	1. Сутність витрат підприємства та собівартості продукції 2. Класифікація витрат підприємства 3. Групування витрат за економічними елементами та статтям калькуляції

Продовження табл. 2

1	2
Тема 2. Методичні засади обчислення собівартості окремих видів продукції	1. Сутність та роль калькулювання 2. Методика обрахування прямих витрат та розподілу непрямих витрат 3. Методи калькулювання продукції 4. Особливості застосування систем "стандарт-кост", "директ-кост" та нормативного обліку 5. Особливості калькулювання витрат на створення нової продукції 6. Калькулювання собівартості окремих видів продукції в комплексному виробництві 7. Методика розрахунку вартості супутньої продукції
Тема 3. Аналіз системи "витрати – обсяг – прибуток"	1. Сутність та область застосування системи "витрати – обсяг – прибуток" 2. Методика використання системи "витрати – обсяг – прибуток"

Закінчення табл. 2

Закінчення табл. 3

1	2
Модуль 2. Управління витратами	
Тема 4. Система управління витратами	1. Методика формування системи управління витратами 2. Методика оцінки ефективності функціонування системи управління витратами
Тема 5. Формування витрат за центрами відповідальності	1. Розподіл витрат за місцем їх виникнення 2. Розподіл витрат за центрами відповідальності 3. Розробка системи зниження витрат за центрами відповідальності
Тема 6. Бюджетування витрат	1. Методика обчислення операційних та фінансових бюджетів 2. Оцінка та контроль бюджетів
Тема 7. Контроль витрат	1. Методика проведення документального контролю витрат 2. Методика проведення фактичного контролю витрат
Тема 8. Напрямки зниження витрат	1. Комплексне управління ресурсами 2. Комплексне управління витратами 3. Резерви зниження витрат
Тема 9. Особливості прийняття рішень в умовах невизначеності	1. Аналіз і вибір альтернативних варіантів 2. Оптиміальне використання ресурсів в умовах обмежень 3. Фактори, що впливають на прийняття рішення в умовах невизначеності, ризику та обмеження часу

Таблиця 3

Змістовний план проведення практичних занять

Назва теми	Перелік практичної роботи
1	2
Модуль 1. Інструментарій управління витратами	
Тема 1. Загальна характеристика витрат і собівартості продукції	Практичне заняття 1. Розподіл різних видів витрат залежно від ролі у виробничому процесі, від методу віднесення на продукцію, від зв'язку з обсягом виробництва (збуту) 2. Розподіл різних видів витрат залежно від виду групування витрат (за економічними елементами, калькуляційними статтями)
Тема 2. Методичні засади обчислення собівартості окремих видів продукції	Практичне заняття 1. Обрахування прямих витрат 2. Обрахування та розподіл непрямих витрат, в тому числі загальновиробничих 3. Визначення собівартості окремих видів продукції при використанні різних методів калькулювання (нормативного, попроцесного, попередільного) 4. Розрахунок витрат по системі "стандарт-кост", "директ-кост" та нормативного обліку 5. Калькулювання витрат на створення нової продукції 6. Калькулювання собівартості окремих видів продукції в комплексному виробництві 7. Розрахунок вартості супутньої продукції
Тема 3. Аналіз системи "витрати – обсяг – прибуток"	Практичне заняття 1. Розрахунок обсягу продажу, який забезпечить безбитковість діяльності підприємства 2. Визначення операційного та маржинального прибутку підприємства 3. Аналіз впливу зміни суми витрат, ціни продукції та обсягу продажів на фінансові результати діяльності підприємства 4. Розрахунок оптимальної структури витрат
Модуль 2. Управління витратами	
Тема 4. Система управління витратами	Семінарське заняття 1. Розробка системи управління витратами, використовуючи підсистему основних, специфічних та забезпечувальних функцій 2. Оцінка ефективності функціонування системи управління витратами
Тема 5. Формування витрат за центрами відповідальності	Практичне заняття 1. Розподіл витрат за місцем їх виникнення та центрами відповідальності 2. Розподіл витрат допоміжних та обслуговуючих підрозділів при використанні різних методів розподілу 3. Розробка системи зниження витрат за центрами відповідальності
Тема 6. Бюджетування витрат	Практичне заняття 1. Складання операційних і фінансових бюджетів 2. Оцінка та контроль бюджетів
Тема 7. Контроль витрат	Семінарське заняття 1. Проведення документального контролю витрат 2. Проведення фактичного контролю витрат

1	2
Тема 8. Напрямки зниження витрат	Практичне заняття 1. Розрахунок потреби в різних видах запасів та ефективності їх використання 2. Застосування системи "якраз вчасно" при розрахунку оптимального розміру запасів 3. Використання методу ABC при управлінні запасами 4. Оцінка впливу методу обліку запасів на рівень собівартості та фінансовий результат діяльності підприємства 5. Розрахунок оптимального розміру замовлення 6. Застосування комплексного управління витратами (калькулювання витрат за час життєвого циклу продукту, цільове калькулювання, калькулювання витрат за системою кайзен, функціонально-вартісний аналіз) 7. Аналіз резервів зниження витрат
Тема 9. Особливості прийняття рішень в умовах невизначеності	Практичне заняття 1. Розрахунок альтернативних варіантів дій для прийняття рішення 2. Розрахунок варіантів оптимального використання ресурсів 3. Урахування ступеня ризику та невизначеності при прийнятті рішення 4. Урахування фактора часу при прийнятті рішення

Розроблений змістовний план дисципліни повинен лягти в основу розробки робочої програми навчальної дисципліни "Управління витратами".

Напрямоком подальших розробок є формування когнітивних та особистісних компетенцій, які можуть розвинути студенти під час вивчення дисципліни "Управління витратами" за допомогою застосування сучасних навчальних технологій – таких, як робота в малих групах, семінари-дискусії, кейс-метод, тренінг.

Література: 1. Хомський Н. Аспекты теории синтаксиса. — М., 1972 (англ. 1965). 2. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. — М., 2002. (англ. 1984). 3. Кузьмина Н. В. (Головко-Гаршина). Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. — М., 2001. 4. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Радянська педагогіка. — 1990. — №8. 5. Белицкая Г. Э. Социальная компетенция личности // Сознание личности в кризисном обществе. — М., 1995. 6. Берестова Л. И. Социально-психологическая компетентность как профессиональная характеристика руководителя: Автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. психол. наук. — М., 1994. 7. Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Метод. пособ. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. — 72 с. 8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002. Центр "Эйдос" // www.eidos.ru/news/compnet.htm. 9. Гришанова Н. А. Развитие компетентности специалистов как важнейшее направление реформирования профессионального образования // Десятый симпозиум. Квалиметрия в образовании: методология и практика / Под науч. ред. Н. А. Селезневой и А. И. Субетто. — М., 2002. — Кн. 6. 10. Боголюбов Л. Н. Базовые социальные компетенции в курсе обществоведения // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2002. — № 9. 11. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. — 2003. — №10. 12. Селезнева Н. А. Размышления о качестве образования: международный аспект // Высшее образование сегодня. — 2004. — № 4. 13. Петровская Л. А. Компетентность в общении. — М., 1989. 14. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. 15. Предложения Европейской комиссии для Рекомендации Европейского парламента и Европейского совета об учреждении Европейской квалификационной рамки для обучения в течении всей жизни // Весник международных организаций. — 2006. — №7. — С. 6 — 12.

Стаття надійшла до редакції
28.04.2009 р.